

<https://doi.org/10.59546/18290744-2025.7-9-36>

ՄԱՆԵ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ,
ՀՀ գլխավոր դատախազություն, ՀՀ գլխավոր դատախազի խորհրդական

MANE MARKOSYAN

Ph.D. Student at the Chair of Civil Law,
Faculty of Law, YSU,
Prosecutor General's Office of the RA,
Adviser to the Prosecutor General of the RA

МАНЕ МАРКОСЯН

Аспирант кафедры гражданского права
юридического факультета ЕГУ,
Генеральная прокуратура РА,
Советник Генерального прокурора РА

**ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ. ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ**

**PECULIARITIES OF CONTRACTUAL REGULATION OF SUBSOIL USE
RELATIONS: CONTRACT AS A CIVIL LAW CONTRACT**

**ОСОБЕННОСТИ ДОГОВОРНОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОТНОШЕНИЙ
НЕДРОПОЛЬЗОВАНИЯ: ДОГОВОР О НЕДРОПОЛЬЗОВАНИИ КАК
ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОЙ ДОГОВОР**

Ներածություն

Հայաստանի Հանրապետության տնտեսության համար ընդերքօգտագործման ոլորտի զարգացումն ունի առանցքային նշանակություն¹. Ընդերքօգտագործման ոլորտը մեծ դեր ունի ոչ միայն պետական բյուջե վճարված հարկերի և վճարների, այլև արտահանումից ստաց-

¹ Տե՛ս Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողով (նախկինում՝ Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողով), «Հանքարդյունաբերության ոլորտում իրականացված ուսումնասիրության արդյունքները», էջ 4, <https://competition.am/hy/> (մուտք՝ 12.12.2025 թ.):

վող եկամուտների, օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների և աշխատատեղերի ստեղծման տեսանկյունից²:

Ընդերքօգտագործման հարաբերությունների սուբյեկտների տնտեսական գործունեության ազատության ապահովման գործում մեծ դեր ունի ընդերքօգտագործման հարաբերությունների պայմանագրային կարգավորումը:

Ընդերքօգտագործման հարաբերությունների պայմանագրային կարգավորման ինքնուրույն նշանակությունը ընդգծվել է թե՛ միջազգային, թե՛ ներպետական իրավաբանական գրականության մեջ³: Հայրենական գրականության մեջ ընդերքօգտագործման պայմանագրերի կնքումը դիտվել է որպես ՀՀ-ում բնական ռեսուրսների ողջամիտ օգտագործման և շրջակա միջավայրի պահպանության հարաբերությունների պետական կառավարման առաջնահերթ գործառույթներից, ինչպես նաև առաջնայիններից մեկը պետության էկոլոգիական գործառույթի իրականացումն ապահովող մեխանիզմների համակարգում⁴: Ընդ որում, այս ոլորտում պայմանագրերի կնքման անհրաժեշտությունը պայմանավորվել է ընդերքօգտագործման թույլտվությամբ յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքի համար վիճահարույց հարաբերությունների շրջանակ կարգավորելու հնարավորության բացակայության հանգամանքով⁵:

Պետք է ընդգծել, որ ներպետական օրենսդրությամբ ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների նորմատիվ կարգավորումը խիստ թերի է, ինչի պայմաններում գործնականում առաջանում են տարատեսակ վեճեր ընդերքօգտագործողի և պետության միջև⁶:

Այսպես, ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի⁷ (այսուհետ՝ նաև «Օրենսգրք») ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ մեր հանրապետությունում ընդերքօգտագործման հարաբերությունների առավելագույն վարչաիրավական-թույլատվական կարգավորման պարագայում⁸ ընդերքօգտագործման պայմանագիրը՝ որպես ընդերքօգտագործման հարաբերությունների քաղաքացիաիրավական կարգավորման կառուցակարգ, ածանցված է վարչաիրավական կարգավորումներից և չի կատարում նշված հարաբերությունների կարգավորման ինքնուրույն գործառույթը: Ընդերքօգտագործման պայմանագրային կարգավորման դաշտում որոշ դեպքերում «ավելորդ» վարչարարությունը դառնում է նշված ոլորտում ներդրումային ցածր գրավչության պատճառ⁹:

² Տե՛ս Համաշխարհային բանկ, Հանքարդյունաբերության ոլորտի կայունության ռազմավարական գնահատում. Հայաստան, Եր.: Փրինթինգո, 2016, էջ 150, https://www.eiti.am/file_manager/Useful%20materials/StrategicArm.pdf (մուտք՝ 24.12.2025 թ.):

³ Տե՛ս *International Senior Lawyers Project, Open Oil, Revenue Watch Institute-Natural Resource Governance Institute, and Vale Columbia Center on Sustainable International Investment*, «Mining Contracts: How to Read and Understand Them» (2013). *Columbia Center on Sustainable Investment Books*. 7, էջ 8, https://scholarship.law.columbia.edu/sustainable_investment_books/7 (մուտք՝ 11.02.2025 թ.), տե՛ս նաև *Իսկոյան Ա. Բ., Գեղամյան Օ. Մ., Գրիգորյան Հ. Մ.*, Հայաստանի Հանրապետության էկոլոգիական իրավունք. Ընդհանուր մաս, Երևան, «Հայրապետ» հրատ., էջեր 311-312:

⁴ Տե՛ս *Իսկոյան Ա. Բ., Գեղամյան Օ. Մ., Գրիգորյան Հ. Մ.*, նշված աշխատ., էջեր 311-312:

⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 322:

⁶ Տե՛ս ՀՀ Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն, ԱՃԹՆ զեկույց (2016-2017 թթ.), 97-172 էջեր, https://eiti.org/sites/default/files/attachments/armenian_2016-2017_armenia_eiti_report.pdf (մուտք՝ 10.12.2024 թ.):

⁷ Տե՛ս ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքը: Ընդունվել է՝ 28.11.2011: Ուժի մեջ է մտել՝ 01.01.2012: ՀՀՊՏ 2011.12.21/69(872) Հոդ.1661:

⁸ Տե՛ս *Թևանյան Ս.*, Կոնցեսիայի պայմանագրի իրավական կարգավորումը, Մենագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2016, էջ 34:

⁹ Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2023 թվականի մայիսի 11-ի «Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման

Այս ամենով հանդերձ ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման և ընդերքօգտագործման պայմանագրի՝ որպես քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տեսագործական ուսումնասիրություն ներպետական գրականության մեջ երբևէ չի իրականացվել:

Ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների համալիր ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը բխում է նաև ընդերքօգտագործման ոլորտում մեկնարկած համակարգային բարեփոխումներից, քանի որ ՀՀ-ում առաջին անգամ ընդունվեց Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը¹⁰: Ուստի, ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների հետազոտությունը կարևոր է ընդերքօգտագործման ոլորտի օրենսդրությամբ սպասվող բարեփոխումներում նշված հարաբերությունների քաղաքացիաիրավական-պայմանագրային կարգավորման արդյունավետ կառուցակարգերի ներդրման և նորմատիվ հիմքի ստեղծման համար:

Սույն հոդվածի շրջանակում կկատարենք ընդերքօգտագործման պայմանագրի հասկացության, տեսակների, ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման հիմնախնդիրների, ընդերքօգտագործման պայմանագրի՝ որպես քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տարրերի համապարփակ հետազոտություն:

Հիմնական հետազոտություն

«Ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթը տարբեր պետություններում ունի ամենատարբեր անվանումները, որոնցից առավել տարածված են կոնցեսիոն (Կոլումբիա, Բրազիլիա), արտադրանքի բաժանման, ծառայությունների (ռիսկով կամ առանց ռիսկի) (Ռուսաստանի Դաշնություն, Ֆիլիպիններ) պայմանագրերը, ինչպես նաև կիրառվում են ներդրումային (Անգոլա), համատեղ ձեռնարկության (Կոնգոյի Դեմոկրատական Հանրապետություն, Տանզանիա, Չինաստան), ուսումնասիրության և շահագործման պայմանագրերը¹¹: Ընդերքօգտագործման պայմանագրի տարբեր անվանումները պայմանավորված են մի շարք հանգամանքներով. պետության տնտեսական, քաղաքական, իրավական համակարգերը, պետության աշխարհագրական դիրքի առանձնահատկությունները, ներդրումային միջավայրը, ընդերքօգտագործման նախագծերը¹²:

Մեր հանրապետությունում նախկինում «Ընդերքն օգտակար հանածոների շահագործման նպատակով ուսումնասիրության և արդյունահանման համար տրամադրելու (կոնցեսիայի) մասին» ՀՀ օրենքի¹³ 3-րդ հոդվածը սահմանում էր կոնցեսիոն պայմանագրի հասկացությունը: 2012 թ. հունվարի 1-ից՝ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի ուժի մեջ մտնելուց հետո, կոնցեսիոն պայմանագրերի ռեժիմը ՀՀ-ում դադարեց գոյություն ունենալ: Թեև ենթադրվում էր, որ շուկայական հարաբերությունների զարգացմանը զուգընթաց օրենսդիրը

ռազմավարությունը եւ դրանից բխող գործողությունների պլանը (մինչև 2035 թվականը) հաստատելու մասին» N 730-Լ որոշումը, (11.05.2023) (12.05.2023), Հավելված N 1, էջ 22:

¹⁰ Տե՛ս ՀՀ կառավարության 2023 թվականի մայիսի 11-ի «Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների պլանը (մինչև 2035 թվականը) հաստատելու մասին» N 730-Լ որոշումը, (11.05.2023) (12.05.2023):

¹¹ Տե՛ս Flèche E. R., The Mining Review 9th ed., (2020), Law Business Research Ltd; ISBN: 978-1-83862-481-1, էջեր 3, 28, 68, 90, 209:

¹² Տե՛ս Kienzler D., Toledano P., Thomashausen S., Szoke-Burke S., Natural Resource Contracts as a Tool for Managing the Mining Sector, (2015), էջեր 17, 33, https://scholarship.law.columbia.edu/sustainable_investment_staffpubs/21 (մուտք՝ 10.01.2025 թ.):

¹³ Ընդունվել է 05.11.2002 թ.: Ուժի մեջ է մտել 01.04.2003: Ուժը կորցրել է 01.01.2012: Սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2002.11.29/52(227) Հոդ. 1216:

նոր Օրենսգրքով պետք է առավել ուշադրության դարձնել ընդերքօգտագործման պայմանագրի հիման վրա ընդերքօգտագործման հարաբերությունների իրավական կարգավորմանը, սակայն Օրենսգրքով նախապատվությունը տրվեց ընդերքօգտագործման հարաբերությունների կարգավորման թույլատվական մեթոդին:

Գործող օրենսդրությամբ ընդերքօգտագործման պայմանագրի իրավական կարգավորման շրջանակը կազմում են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը¹⁴, որը սահմանում է ընդերքօգտագործման պայմանագրի ընդհանուր իրավական համատեքստը՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրի իրավական կարգավորման ընդհանուր նորմերը: Ընդ որում, ընդերքօգտագործման պայմանագրի նկատմամբ կիրառվող քաղաքացիաիրավական ընդհանուր նորմերն են թե՛ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի պայմանագրերի և պարտավորությունների վերաբերյալ ընդհանուր դրույթները (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 22-30-րդ գլուխներ), թե՛ քաղաքացիական իրավունքի սկզբունքները (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 3-րդ հոդված): ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգիրքը սահմանում է ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունները կարգավորող հատուկ նորմերը: Օրենսգրքի համակարգային ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ Օրենսգրքում ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունները կարգավորող ինքնուրույն գլուխ նախատեսված չէ: Ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագում ենթադրող պայմանագրերի վերաբերյալ դրույթները ցրված են Օրենսգրքի տարբեր գլուխներում:

Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 23-րդ կետի համաձայն՝ *ընդերքօգտագործման պայմանագիրը լիազոր մարմնի և ընդերքօգտագործողի միջև կնքված գրավոր համաձայնությունն է, որով սահմանվում են տվյալ ընդերքօգտագործման (երկրաբանական ուսումնասիրությունների կամ օգտակար հանածոների արդյունահանման) իրավունքի տրամադրման պայմանները, կողմերի իրավունքներն ու պարտականությունները*: Ընդերքօգտագործման պայմանագրի նշված սահմանումից կարելի է նկատել, որ այն ձևակերպված է խիստ ընդհանրական ձևով, դրանից միայն բխում է, որ ընդերքօգտագործման պայմանագիրը **կոնսենսուալ, երկկողմանի, գրավոր ձևով** կնքվող պայմանագիր է, սակայն նշված սահմանումը հնարավորություն չի տալիս բացահայտելու ընդերքօգտագործման պայմանագրի առարկան:

Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 23-րդ կետից բխում է, որ «*ընդերքօգտագործման պայմանագիր*» ասելով օրենսդիրը նկատի է ունեցել միայն այն պայմանագրերը, որոնց կնքման արդյունքում **սուբյեկտի մոտ ծագում է ընդերքօգտագործման իրավունք** (Օրենսգրքում թվարկված և ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագման համար հիմք հանդիսացող մնացած իրավաբանական փաստերի առկայության դեպքում), ինչը համահունչ է ընդերքօգտագործման պայմանագրի էության վերաբերյալ միջազգային ուղեցույցներում տեղ գտած մոտեցումներին¹⁵:

Ընդերքօգտագործման ոլորտը կարգավորող օրենսդրությամբ ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագման համար հիմք հանդիսացող պայմանագրերն են՝ «**երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիրը**» (Օրենսգրքի 35-րդ հոդված¹⁶), «**օգտակար հանածո-**

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք: Ընդունվել է՝ 05.05.1998թ., Ուժի մեջ է մտել՝ 01.01.1999 թ., ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50):

¹⁵ Տե՛ս *International Senior Lawyers Project et al.*, նշված աշխատ., էջ 13:

¹⁶ Երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիրը կնքվում է ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով նախատեսված՝ ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության համաձայնության տրամադրման դեպքում: Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետի համաձայն՝ երկրաբանական ուսումնասիրության իրավունքը ընդերքօգտագործման իրավունքի ենթատեսակ է:

ների արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիրը» (Օրենսգրքի 41-րդ հոդված) և **«օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագիրը»** (Օրենսգրքի 54-րդ հոդված): Նշված պայմանագրերի օրինակելի ձևերը¹⁷ հաստատված են ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի N 437-Ն որոշմամբ (այսուհետ՝ նաև «Օրինակելի ձևեր»)¹⁸, որում օգտագործվում են **«օգտակար հանածոյի արդյունահանման և (կամ) ընդերքօգտագործման թափոնների վերամշակման նպատակով ընդերքօգտագործման պայմանագիր»**, **«օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության ընդերքօգտագործման պայմանագիր»**, **«ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության ընդերքօգտագործման պայմանագիր»** եզրույթները:

Հիմք ընդունելով ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 23-րդ կետը՝ կարելի է նշել, որ «ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթը և վերը թվարկված եզրույթները՝ որպես ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագում ենթադրող և այդ նպատակով կնքվող ընդերքօգտագործման պայմանագրի առանձին դրսևորումներ, ամբողջի և մասի հարաբերակցության մեջ են:

Օրենսգրքում ոչ միայն խիստ ընդհանրական ձևով է տրված «ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթի սահմանումը, այլև նախատեսված չեն ընդերքօգտագործման պայմանագրի **«ընդհանուր դրույթները»**, որոնք բնորոշ են ընդերքօգտագործման իրավունքի տրամադրում ենթադրող բոլոր պայմանագրերին՝ անկախ դրանց առանձին տեսակների առանձնահատկություններից և հնարավորություն կտային ընդերքօգտագործման պայմանագիրը ՀՀ օրենսդրությամբ դիտարկել որպես ինքնուրույն տեսակի պայմանագիր (**«sui generis»**), իսկ երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոների արդյունահանման պայմանագրերը՝ դրա ենթատեսակներ (ինչպես օրինակ՝ կապալի պայմանագիրը և դրա ենթատեսակները):

Հիմք ընդունելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ ՀՀ օրենսդրությամբ «ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթը օգտագործվում է որպես Օրենսգրքով ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագման համար հիմք հանդիսացող բոլոր պայմանագրերի **հավաքական հասկացություն**, սակայն չունի ինքնուրույն նշանակություն, ուստի ընդերքօգտագործման պայմանագիր ասելով չի կարելի հասկանալ ինքնուրույն տեսակի պայմանագիր:

«Ընդերքօգտագործման պայմանագիր» հավաքական հասկացության ներքո պետք է հասկանալ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքով սահմանված կարգով կնքվող՝ երկրաբանական ուսումնասիրության, օգտակար հանածոյի արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության և օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագրերը (դրանց Օրինակելի ձևերը), որոնց կնքման նպատակը ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով ընդերքօգտագործման իրավունքի տրամադրումն է:

Նախանշված տեսանկյունից գտնում ենք, որ ընդերքօգտագործման ոլորտում ծագող պայմանագրային հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման ճանապարհին առա-

¹⁷ Ընդերքօգտագործման ոլորտում օրինակելի պայմանագրերի կիրառման պրակտիկան տարածված է նաև այլ պետություններում (Model Mining Contracts), առավել մանրամասն տես՝ *Kienzler D., Toledano P., Thomashausen S., Szoke-Burke S.*, նշված աշխատ., էջեր 29-31, https://scholarship.law.columbia.edu/sustainable_investment_staffpubs/21 (մուտք՝ 10.01.2025 թ.):

¹⁸ Տես ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի «Ընդերքօգտագործման պայմանագրերի օրինակելի ձևերը հաստատելու մասին» N 437-Ն որոշումը: Ընդունվել է 22.03.2012 թ.: Ուժի մեջ է մտել 20.04.2012թ.: ՀՀՊՏ 2012.04.19/20(894).1 Հոդ.463.3:

ջին քայլը պետք է լինի «ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթի ներքո կնքվող բոլոր պայմանագրային հարաբերությունների համակարգային իրավական կարգավորմանը նվիրված առանձին գլուխ նախատեսելը: Ընդ որում, Օրենսգրքում ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների կարգավորմանը նվիրված առանձին գլխում նախ պետք է նախատեսել ընդերքօգտագործման պայմանագրի ընդհանուր դրույթները, որոնք կսահմանեն ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի նկատմամբ կիրառելի ընդհանուր իրավական նորմերը՝ վերացարկվելով ընդերքօգտագործման պայմանագրի յուրաքանչյուր տեսակին բնորոշ առանձնահատկություններից: Այնուհետև, նախատեսել ընդերքօգտագործման յուրաքանչյուր տեսակի պայմանագրի ներքին առանձնահատկությունները:

Հարկ է նշել, որ ընդերքօգտագործման ոլորտում պայմանագրային հարաբերությունների միասնական կարգավորում նախատեսող առանձին գլուխներ պարունակում են նաև այլ պետությունների՝ ընդերքի ոլորտը կարգավորող օրենսդրությունները (օրինակ՝ Ղազախստան¹⁹): Ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների միասնական օրենսդրական կարգավորման անհրաժեշտությունը պայմանավորված է նաև ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների համալիր իրավական կարգավորման անհրաժեշտությամբ, ինչպես նաև՝ կնքվող ընդերքօգտագործման պայմանագրերի բովանդակային, կնքման, լուծման կարգի առանձնահատկություններով:

Անդրադառնալով ընդերքօգտագործման պայմանագրի տարրերին, պետք է ընդգծել, որ ի տարբերություն դասական քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի, ընդերքօգտագործման պայմանագրի դեպքում գործ ունենք բարդ և բազմաշերտ իրավահարաբերությունների հետ: Ընդերքօգտագործման պայմանագրի **սուբյեկտներից** մեկը միշտ ընդերքի բացառիկ սեփականատերն է՝ պետությունը, որն ունի երկակի դեր՝ կարող է լինել միաժամանակ քաղաքացիական և վարչական իրավունքի սուբյեկտ (ունիվերսալ իրավունակություն²⁰): Սակայն, եթե որպես վարչական իրավունքի սուբյեկտ պետությունը միակողմանի կամահայտնությամբ է որոշում հարաբերությունների բնույթը և բովանդակությունը, ապա ընդերքօգտագործման պայմանագիրը կողմերի համաձայնեցված կամքի դրսևորումն է, այս դեպքում կողմերն իրավահավասար են և ունեն գույքային ինքնուրույնություն: Իսկ պետությունը որպես քաղաքացիական իրավունքի սուբյեկտ սահմանափակված է ՀՀ Սահմանադրության²¹ 6-րդ հոդվածով ամրագրված օրինականության սկզբունքի սահմաններում իր սեփական գույքի իրավական ռեժիմը որոշելու հրամայականով: Այս տեսանկյունից գտնում ենք, որ պետության ունիվերսալ իրավունակությունը չի փոփոխում պետության մասնակցությամբ քաղաքացիաիրավական կարգավորման ենթակա հարաբերությունների բնույթը, ուստի համաձայն չենք այն հեղինակների դիրքորոշմանը (**Բ. Դ. Կյուլին, Ա. Վ. Դեմին, Դ. Վ. Խաուստով, Վ. Գ. Ռոզենֆելդ, Դ. Ն. Բախրախ, Ս.Զ. Զիմանով**²²), որոնք գտնում են, որ ընդերքօգտագործման պայմանագիրը, պետության մասնակցության փաստով պայմանավորված, պետք է դիտարկել որպես վարչական (հանրային), այլ ոչ թե քաղաքացիաիրավական պայմանագիր:

¹⁹ Sեն Code of the Republic of Kazakhstan of December 27, 2017 No. 125-VI ZRK «About Subsoil and Subsurface Use» (as amended on 21.05.2024), Գլուխ 2 (Contractual Mode of Subsurface Use), <https://online.zakon.kz/Document/> (մուտք՝ 06.03.2025 թ.):

²⁰ Sեն *Բարսեղյան Տ. Կ.*, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, առաջին մաս (չորրորդ հրատարակություն), Երևանի պետ. համալսարան, Երևան, Տիգրան Մեծ հրատ., 2014, 171-172 էջեր:

²¹ Ընդունվել է 06.12.2015: Ուժի մեջ է մտել 22.12.2015: Sեն ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118:

²² Sեն *Савостьянов А. Г.*, Правовое регулирование предпринимательской деятельности в сфере недропользования, Москва 2011, 12.00.03., гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право, էջ 82-83:

Ընդերքօգտագործման պայմանագրի մյուս սուբյեկտը՝ ընդերքօգտագործողը, այն իրավաբանական անձն է (այդ թվում՝ օտարերկրյա պետության առևտրային կազմակերպությունները), որն ունի ընդերքօգտագործման իրավունք (Օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետ և գլուխ 3, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Հատկանշական է, որ ի տարբերություն այլ պետությունների օրենսդրությունների, որտեղ ընդերքօգտագործման իրավունք կարող են ձեռք բերել և քաղաքացիները, և իրավաբանական անձինք²³, մեր օրենսդրությունն ընդերքօգտագործման իրավունքի ձեռքբերման հնարավորություն նախատեսել է միայն իրավաբանական անձանց համար:

Անդրադառնալով ընդերքօգտագործման պայմանագրերի **առարկային և օբյեկտին**՝ նշենք, որ ընդերքօգտագործման պայմանագրերի առարկան պետության և ընդերքօգտագործողի միջև իրականացվող համաձայնեցված գործողությունների ամբողջությունն է, որի նպատակն է ներգործել պայմանագրի օբյեկտի վրա և ապահովել պայմանագրի նպատակի իրականացումը, որը մի դեպքում՝ ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրությունն է (օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով կամ առանց դրա), իսկ մյուս դեպքում՝ օգտակար հանածոյի արդյունահանումը²⁴: Իսկ ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի օբյեկտը այն նյութական և ոչ նյութական բարիքներն են (օգտակար հանածո, երկրաբանական տեղեկություն և այլն), որոնք կողմերը ստանում են ընդերքօգտագործման պայմանագրերի առարկան կազմող համաձայնեցված գործողությունների կատարման արդյունքում²⁵:

Ընդերքօգտագործման պայմանագրի առարկայի և օբյեկտի քննարկման համատեքստում շատ կարևոր է նաև տարբերակել ընդերքօգտագործման պայմանագրերը և ընդերքօգտագործման ոլորտում կնքվող այլ տեսակի պայմանագրերը (գրավի, աշխատանքային, հողօգտագործման և այլն)²⁶, որոնք չեն ենթադրում ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագում, դուրս են ընդերքօգտագործման պայմանագրի կարգավորման առարկայի շրջանակից, կնքվում են ընդերքօգտագործողի կողմից իր պարտավորությունների կատարմանը «օժանդակելու» նպատակով²⁷:

Ընդերքօգտագործման պայմանագրի բովանդակությունն են կազմում այն պայմանները, որոնց շուրջ համաձայնություն ձեռք բերելով կողմերը սահմանում են իրենց իրավունքները և պարտավորությունները: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պայմանագիրը համարվում է կնքված, եթե կողմերի միջև պահանջվող ձևով համաձայնություն է ձեռք բերվել պայմանագրի բոլոր էական պայմանների վերաբերյալ: Նույն հոդվածում որպես պայմանագրի էական պայմաններ առանձնացվում են՝ 1) պայմանագրի առարկայի մասին պայմանները, 2) օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ պայմանագրի տվյալ տեսակի համար անհրաժեշտ պայմանները, 3) այն բոլոր պայմանները, որոնց վերաբերյալ կողմերից մեկի հայտարարությամբ պետք է համաձայնություն ձեռք բերվի:

Պետք է ընդգծել, որ ՀՀ օրենսդրությամբ ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանները ուղղակիորեն սահմանված չեն, սակայն Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդ-

²³ Տե՛ս ICLG, The International Comparative Guide to: Mining Law 2018, 5th edition, Global Legal Group, էջ 108, https://www.acc.com/sites/default/files/resources/vl/membersonly/Article/1470790_1.pdf (մուտք՝ 18.05.2025թ.):

²⁴ Տե՛ս *Неделько А.А.*, Гражданско-правовой договор добычи полезных ископаемых; Научный руководитель - к.ю.н., профессор И.В. Бакаева, Казань, 2015, էջ 94:

²⁵ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 95:

²⁶ Ընդերքօգտագործման ոլորտում կնքվող այլ պայմանագրերի ուսումնասիրությունը և վերլուծությունը սույն հետազոտության շրջանակում ներառված չէ:

²⁷ Տե՛ս *International Senior Lawyers Project et.al.*, նշված աշխատ, էջ 16:

վաճենքում թվարկված են ընդերքօգտագործման յուրաքանչյուր տեսակի պայմանագրում՝ «նախատեսման ենթակա» պայմանները, իսկ Օրինակելի ձևերում՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրի տվյալ տեսակի բովանդակությունը կազմող բոլոր պայմանները:

Նշված համատեքստում տեսագործնական կարևոր նշանակություն ունի այն հարցը, թե արդյոք Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածներում, ինչպես նաև՝ Օրինակելի ձևերում սահմանված բոլոր պայմանները օրենսդրությամբ նախատեսված լինելու ուժով համարվում են ընդերքօգտագործման պայմանագրի էական պայմաններ:

Ինչպես գիտենք, օրենսդիրը պայմանագրի էական պայմանների համաձայնեցման հարցը կապում է պայմանագրի կնքման փաստի հետ. այդպիսի պայմաններից թեկուզ մեկի շուրջ կողմերի համաձայնության բացակայության իրավական հետևանքը պայմանագրի չկնքված լինելն է: Միաժամանակ, Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածների բովանդակությունից բխում է, որ նշված պայմանները չեն կարող համարվել ընդերքօգտագործման պայմանագրերի «սովորական պայմաններ», քանի որ դրանց բովանդակությունը դիսպոզիտիվ չէ:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի շրջանակում անդրադառնալով Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածներում սահմանված պայմաններին՝ գտնում ենք, որ դրանցից որոշների նախատեսումը որպես ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար անհրաժեշտ պայմաններ արդարացված է: Այսպես, Օրենսգրքի՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրերում նախատեսման ենթակա պայմանները սահմանող հոդվածների համեմատական ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար ընդհանուր են հետևյալ պայմանները՝ *աշխատանքի կատարման ժամկետները, պայմանագրի գործողության ժամկետը, տրամադրվող տեղամասի ծայրակետային կոորդինատները և այլն*: Նշված պայմանները սահմանված են նաև որպես թույլտվության մեջ նախատեսման ենթակա պայմաններ (Օրենսգրքի 37-րդ, 53-րդ հոդվածներ):

Նշենք, որ աշխատանքի կատարման ժամկետները, պայմանագրի գործողության ժամկետը, տրամադրվող տեղամասի ծայրակետային կոորդինատները որպես ընդերքօգտագործման պայմանագրերում կամ լիցենզիաներում պարտադիր նախատեսման ենթակա պայմաններ սահմանված են նաև օտարերկրյա պետությունների օրենսդրություններով²⁸: Ըստ էության, վերը նշված պայմանները պայմանագրի առարկան և օբյեկտը որոշակիացնող պայմաններն են: Այսպիսով, հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածը՝ գտնում ենք, որ Օրենսգրքում ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար սահմանված և պայմանագրի առարկան և օբյեկտը որոշակիացնող պայմանները (աշխատանքի կատարման ժամկետները, պայմանագրի գործողության ժամկետը, տրամադրվող տեղամասի ծայրակետային կոորդինատները) ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար էական պայմաններ են, ուստի դրանց՝ համաձայնեցված չլինելու դեպքում ընդերքօգտագործման պայմանագրերը պետք է համարել չկնքված:

Պետք է նկատել, որ Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածներում ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի էական պայմանների ցանկն ունի ոչ միայն հստակեցման, այլև վերանայման անհրաժեշտություն: Այսպես, Օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում որպես երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրում նախատեսման ենթակա պայման է նշվում *«իրական շահառուի փոփոխության պետական գրանցումից հետո փոփոխության մասին լիազոր մարմնին 14 օրվա ընթացքում տեղեկացնելու պարտականությունը»*: Ստացվում է, որ

²⁸ Stn Code of the Republic of Kazakhstan of December 27, 2017 No. 125-VI ZRK «About Subsoil and Subsurface Use» (as amended on 21.05.2024), հոդված 36, տես նաև Приказ Минприроды России от 29.09.2009 N 315 (ред. от 31.05.2016) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_96376/ (մուտք՝ 06.03.2025 թ.):

այս պարտավորությունը պայմանագրում չնախատեսելու դեպքում այն պետք է համարվի չկնքված: Մինչդեռ, նշված պայմանը կողմերի միջև համաձայնեցված չլինելու դեպքում ընդերքօգտագործման պայմանագիրը չկնքված համարելը տրամաբանական չի լինի, քանի որ իրական շահառուի փոփոխություն պայմանագրի գործողության ընթացքում ընդերքօգտագործողի մոտ հնարավոր է երբևէ չլինի, իսկ պայմանագրում նախատեսված չլինելու դեպքում նշված պայմանը կարող է նախատեսվել պայմանագրի գործողության ընթացքում կամ կիրառվել Օրենսգրքում նշված պարտավորության նախատեսված լինելու ուժով: Ավելին, Օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրում նախատեսման ենթակա նշված պայմանը բացակայում է Օրինակելի ձևի տեքստում (Հավելված N 3):

Ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար էական պայմաններ պետք է համարել նաև **ընդերքօգտագործման վճարների վերաբերյալ պայմանները** (Օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրում նախատեսման ենթակա պայմանների շարքում թվարկված չեն), քանի որ դրանք ուղղակիորեն կապված են ընդերքօգտագործման պայմանագրի առարկայի հետ՝ հիմք ընդունելով ընդերքօգտագործման վճարովիության սկզբունքը՝ ընդերքօգտագործողը պայմանագրով նախատեսված աշխատանքները պարտավոր է կատարել իր հաշվին: Բացի այդ, ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար էական պայմաններ են նաև **երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոյի արդյունահանման աշխատանքների ծավալի և տեսակների մասին** պայմանները²⁹:

Անդրադառնալով ընդերքօգտագործման յուրաքանչյուր պայմանագրին առանձնահատուկ էական պայմաններին՝ պետք է նկատել, որ Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածներում պայմանագրի յուրաքանչյուր տեսակի համար նախատեսված են առանձին անհրաժեշտ պայմաններ: Այսպես, օգտակար հանածոյի արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրի համար որպես նախատեսման ենթակա պայման, ի թիվս վերոնշյալ պայմանների, նախատեսվում են նաև **օգտակար հանածոների տեսակները**, որոնց ուսումնասիրությունը և հետագա արդյունահանումը թույլ են տրվում ընդերքօգտագործողին, իսկ օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագրի համար՝ **այն օգտակար հանածոների և (կամ) ուղեկից բաղադրիչների անվանումները**, որոնց արդյունահանումը թույլ է տրվում ընդերքօգտագործողին:

Մեր կարծիքով, օգտակար հանածոների (դրանց ուղեկից բաղադրիչներ) անվանումները, տեսակները և դրանց մասին պայմանները (պաշարների քանակ ըստ կարգերի և այլն) պետք է համարել օգտակար հանածոյի արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության և օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագրերի էական պայմաններ, քանի որ տվյալ պայմանագրերի նպատակը ուղղակիորեն կապված է օգտակար հանածոյի արդյունահանման հետ: Այսպիսով, գտնում ենք, որ նշված պայմանագրերում օգտակար հանածոյի մասին պայմանը կհամարվի համաձայնեցված, եթե թույլ կտա որոշել օգտակար հանածոյի անվանումը, տեսակը, ընդերքի տեղամասում հաստատված օգտակար հանածոյի պաշարների քանակը: Միաժամանակ, օգտակար հանածոյի մասին պայմանը չի կարող համարվել ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրի էական պայման՝ հաշվի առնելով ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով տվյալ պայմանագրի բովանդակությունը կազմող աշխատանքների շրջանակը:

²⁹ Sŭu Code of the Republic of Kazakhstan of December 27, 2017 No. 125-VI ZRK «About Subsoil and Subsurface Use» (as amended on 21.05.2024), հոդված 36:

Ելնելով ողջ վերոգրյալից՝ գտնում ենք, որ Օրենսգրքով ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանների հստակեցման համատեքստում պետք է հաշվի առնել, որ չնայած որոշ էական պայմաններ (աշխատանքի նպատակը, աշխատանքի կատարման ժամկետները և այլն) ընդհանուր են ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար, սակայն, կախված ընդերքօգտագործման իրավունքի նպատակից և տեսակից, ընդերքօգտագործման պայմանագրերն ունեն տվյալ պայմանագրի համար էական համարվող առանձին պայմաններ:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ-ում ընդերքօգտագործման պայմանագրերի Օրինակելի ձևերին, մեր կարծիքով, դրանք իրենց բնույթով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված օրինակելի պայմանագրեր են (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 443-րդ հոդված)³⁰, քանի որ Օրենսգրքի 54-րդ հոդվածի 5-րդ մասի³¹ ուժով ընդերքօգտագործման պայմանագիրը կարող է նաև «պարունակել կողմերի հարաբերությունները կարգավորող և օրենսդրությանը չհակասող այլ պայմաններ»:

Չնայած Օրենսգրքից ուղղակիորեն չի բխում, որ կնքվող ընդերքօգտագործման պայմանագրերի բովանդակությունը պարտադիր պետք է համապատասխանի Օրինակելի ձևերին³², մեր կարծիքով դա ենթադրվում է՝ հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և 438-րդ հոդվածի 1-ին մասը, որի համաձայն՝ «պայմանագիրը պետք է համապատասխանի այն կնքելու պահին գործող օրենքով կամ այլ իրավական ակտերով սահմանված՝ կողմերի համար պարտադիր կանոններին (իմպերատիվ նորմերին)»:

Բացի այդ, գործնականում ընդերքօգտագործման պայմանագրերի զգալի մասը պարզապես տառացի կրկնում է ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի N 437-Ն որոշման հավելվածներով հաստատված ընդերքօգտագործման պայմանագրերի օրինակելի ձևերի բովանդակությունը: Ստացվում է, որ ընդերքօգտագործողի և պետության միջև ընդերքօգտագործման պայմանագրի պայմանները ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 29-րդ գլխով սահմանված կարգով չեն համաձայնեցվում, այլ փոխարենը յուրաքանչյուր դեպքում ընդերքօգտագործողի կողմից ընդունվում են պետության կողմից միակողմանի կարգով հաստատված պայմանները:

Նշված համատեքստում գտնում ենք, որ Օրինակելի ձևերում նախատեսված բոլոր պայմանները ոչ թե ընդերքօգտագործման պայմանագրի էական պայմաններ են, այլ, հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և 438-րդ հոդվածի 1-ին մասը, իմպերատիվ նորմեր են, որոնց պետք է համապատասխանի ընդերքօգտագործման պայմանագիրը: Հակառակ դեպքում կստացվի, որ ընդերքօգտագործման պայմանագրում Օրինակելի ձևերի, որոնցում շարադրված են ընդերքօգտագործման պայմանագրերի ողջ բովանդակությունը կազմող պայմանները, ցանկացած պայմանի չնախատեսումը ընդերքօգտագործման պայմանագիրը ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի հիմքով չկնքված համարելու հիմք կհանդիսանա:

³⁰ Տե՛ս *Բարսեղյան Տ. Կ.*, նշված աշխատ., էջ 447:

³¹ Հատկանշական է, որ Օրենսգրքով նախատեսվել է միայն օգտակար հանածոի արդյունահանման ընդերքօգտագործման պայմանագրի պայմանները փոփոխելու հնարավորություն, իսկ երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագրերի պայմանները փոփոխելու հնարավորություն անհասկանալի պատճառներով նախատեսված չէ:

³² Օրենսգրքը հստակ չի արձանագրում, որ կնքվող ընդերքօգտագործման պայմանագրերը պարտադիր պետք է համապատասխանեն Օրինակելի ձևերին, ինչպես նաև չի արձանագրում, որ Օրինակելի ձևի փոփոխումն առաջ է բերում ընդերքօգտագործողի՝ պայմանագրում փոփոխություն կատարելու վերաբերյալ համաձայնագրեր ստորագրելու պարտավորություն:

Ամփոփելով ողջ վերոգրյալը՝ պետք է ընդգծել, որ պետությունը ընդերքօգտագործման հարաբերությունների պայմանագրային կարգավորման դեպքում որդեգրել է ընդերքօգտագործման պայմանագրի պայմանները միակողմանի կարգով թելադրելու քաղաքականությունը՝ միաժամանակ չհստակեցնելով ընդերքօգտագործման պայմանագրի էական պայմանների շրջանակը: Հաշվի առնելով քաղաքացիական իրավունքում պայմանագրերի էական պայմանների բացառիկ գործառույթը, մեր կարծիքով, Օրենսգրքով անհրաժեշտ է վերանայել և համակարգել ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար ընդհանուր և ընդերքօգտագործման յուրաքանչյուր տեսակի պայմանագրին հատուկ էական պայմանները:

Եզրակացություն

Ամփոփելով սույն աշխատանքում կատարված հետազոտության արդյունքները՝ կատարել ենք մի շարք եզրահանգումներ, որոնցից առավել էականները հանգում են հետևյալին.

1) ՀՀ օրենսդրությամբ «*ընդերքօգտագործման պայմանագիր*» եզրույթն օգտագործվում է որպես ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքով ընդերքօգտագործման իրավունքի ծագման համար հիմք հանդիսացող բոլոր պայմանագրերի **հավաքական հասկացություն**, սակայն չունի ինքնուրույն նշանակություն: ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքում «*ընդերքօգտագործման պայմանագիր*» հավաքական եզրույթի ներքո պետք է հասկանալ այն պայմանագրերը (երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիր, օգտակար հանածոների արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիր, օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագիրը), որոնց կնքման նպատակը սուբյեկտին ընդերքօգտագործման իրավունք տրամադրելն է: Ուստի, ներպետական օրենսդրական կարգավորումները թույլ չեն տալիս ընդերքօգտագործման պայմանագիրը համարել ինքնուրույն տեսակի (**«sui generis»**) պայմանագիր, իսկ երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոների արդյունահանման պայմանագրերը՝ դրա ենթատեսակներ (ինչպես օրինակ՝ կապալի պայմանագիրը և դրա ենթատեսակներ):

2) Ընդերքօգտագործման ոլորտում ծագող պայմանագրային հարաբերությունների նորմատիվ-իրավական կարգավորումը պետք է զարգանա ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքում ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների միասնական կարգավորման ուղղությամբ՝ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքով ընդերքօգտագործման պայմանագրերին նվիրված առանձին գլուխ նախատեսելու միջոցով: Ընդ որում, ընդերքօգտագործման պայմանագրային կարգավորման ունիֆիկացիան պետք է կատարվի՝ նախատեսելով ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի նկատմամբ կիրառելի ընդհանուր դրույթները և պայմանագրերից յուրաքանչյուրի ներքին առանձնահատկությունները սահմանող նորմերը:

3) ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքում ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանները ուղղակիորեն սահմանված չեն. Օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ, 54-րդ հոդվածներում թվարկված են ընդերքօգտագործման պայմանագրերում նախատեսման ենթակա պայմանները: Ուստի այս տեսանկյունից առկա է Օրենսգրքով ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանների համակարգման անհրաժեշտություն:

4) ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի 35-րդ, 41-րդ և 54-րդ հոդվածներում որպես ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերում նախատեսման ենթակա պայմաններ սահմանված՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրի առարկան և օբյեկտը որոշակիացնող պայմանները (աշխատանքի կատարման ժամկետները, պայմանագրի գործողության ժամկետը, տրամադրվող տեղամասի ծայրակետային կոորդինատները) ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի իմաստով ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար էական պայմաններ

են: Ուստի, եթե կողմերը նշված պայմանների շուրջ համաձայնություն ձեռք չեն բերել, ապա ընդերքօգտագործման պայմանագրերը պետք է համարել չկնքված:

Առաջարկում ենք Օրենսգրքով ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար որպես էական պայմաններ նախատեսել նաև ընդերքօգտագործման վճարների վերաբերյալ պայմանները, ինչպես նաև՝ երկրաբանական ուսումնասիրության կամ օգտակար հանածոյի արդյունահանման աշխատանքների ծավալի և տեսակների մասին պայմանները:

5) Չնայած ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերն ունեն ընդհանուր էական պայմաններ, ընդերքօգտագործման պայմանագրի յուրաքանչյուր տեսակ ունի հենց այդ տեսակի համար էական համարվող պայմաններ (օրինակ՝ օգտակար հանածոյի մասին պայմանը օգտակար հանածոյի արդյունահանման նպատակով ընդերքի երկրաբանական ուսումնասիրության և օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագրերի դեպքում), ինչը պայմանավորված է ընդերքօգտագործման իրավունքի տարբեր տեսակներով և նպատակներով, կողմերի իրավահարաբերությունների բովանդակային առանձնահատկություններով:

Նախանշված տեսանկյունից առաջարկում ենք ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքում ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանների համակարգումը կատարել՝ որպես ելակետ ընդունելով այն հանգամանքը, որ ընդերքօգտագործման պայմանագրերն ունեն ինչպես բոլոր պայմանագրերի համար ընդհանուր, այնպես էլ ընդերքօգտագործման պայմանագրի տվյալ տեսակին հատուկ էական պայմաններ:

6) ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի N 437-Ն որոշման հավելվածներով հաստատված ընդերքօգտագործման պայմանագրերի օրինակելի ձևերում նախատեսված բոլոր պայմանները ընդերքօգտագործման պայմանագրի էական պայմաններ համարել չի կարելի. հակառակ դեպքում կիմաստագրվի քաղաքացիական իրավունքում էական պայմանների ինստիտուտի բացառիկ նշանակությունը և կստացվի, որ Օրինակելի ձևերի ցանկացած պայմանի չնախատեսման դեպքում ընդերքօգտագործման պայմանագրերը պետք է համարել չկնքված: Հիմք ընդունելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 437-րդ հոդվածի 4-րդ մասը և 438-րդ հոդվածի 1-ին մասը՝ գտնում ենք, որ Օրինակելի ձևերի բովանդակությունը կազմող պայմանները պետք է մեկնաբանել որպես իմպերատիվ նորմեր, որոնց պետք է համապատասխանի ընդերքօգտագործման պայմանագիրը:

Ամփոփագիր: Հեղինակը հոգվածում քննարկման առարկա է դարձրել ընդերքօգտագործման պայմանագրի հասկացությունը, ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունների օրենսդրական կարգավորման խնդիրները և առանձնահատկությունները՝ այս համատեքստում օրենսդրության զարգացման ուղղությունները, ինչպես նաև՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրի տարրերը:

ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքի ուսումնասիրության արդյունքում հեղինակը եկել է այն եզրահանգման, որ ներպետական իրավական կարգավորումների պարագայում «ընդերքօգտագործման պայմանագիր» եզրույթն օգտագործվում է որպես ընդերքօգտագործման իրավունքի տրամադրման նպատակով կնքվող բոլոր պայմանագրերի համար հավաքական հասկացություն և չունի ինքնուրույն նշանակություն:

Ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանների հետազոտության արդյունքում հեղինակն առանձնացրել է ընդերքօգտագործման բոլոր պայմանագրերի համար ընդհանուր էական պայմանները: Անդրադարձ է կատարվել է նաև օրենսդրությամբ ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանները համակարգելու, ինչպես նաև՝ ընդերքօգտագործման տվյալ տեսակի պայմանագրին հատուկ էական պայմաններ սահմանելու առանձնահատկություններին: Այնուհետև, հեղինակն անդրադարձել է ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի N 437-Ն որոշման հավելվածներով հաստատված՝ ընդերքօգտագործման պայմանագրերի բովանդակությունը կազմող պայմանների իրավական նշանակության հարցերին:

Հեղինակն առաջարկել է ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքով ունիֆիկացնել ընդերքօգտագործման պայմանագրային հարաբերությունները կարգավորող իրավական նորմերը՝ ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքում ընդերքօգտագործման ոլորտում կնքվող պայմանագրերին նվիրված առանձին գլուխ նախատեսելու միջոցով, ինչպես նաև համակարգել ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգրքով ընդերքօգտագործման պայմանագրերի էական պայմանները՝ աշխատանքում կատարված վերլուծության համատեքստում:

Annotation. In the article, the author discussed the concept of a subsoil use contract, the legislative regulation issues and characteristics of contractual relations in subsoil use, directions for the development of legislation in this context, as well as the elements of a subsoil use contract.

As a result of studying the RA Subsoil Code, the author concluded that under the current domestic legal regulations, the term «subsoil use contract» is used as a collective concept for all contracts concluded for the purpose of granting the right to use subsoil and does not have an independent meaning.

Based on the study of the essential terms of subsoil use contracts, the author identified the common essential terms that apply to all such contracts. The peculiarities of systematizing the essential terms of subsoil use contracts by law, as well as defining essential terms specific to particular types of subsoil use contracts were also addressed. Furthermore, the author examined the legal significance of the terms comprising the content of subsoil use contracts, as approved by the annexes to the RA Government Decision No. 437-N of March 22, 2022.

The author proposed to unify the legal norms regulating contractual relations in the field of subsoil use under the RA Subsoil Code by including a separate chapter dedicated to contracts concluded in the subsoil use sector, and to systematize the essential terms of subsoil use contracts based on the analysis presented in the study.

Аннотация. Автор в статье рассмотрел понятие «договор недропользования», вопросы законодательного регулирования договорных отношений в сфере недропользования и их особенности, направления развития законодательства в данном контексте, а также элементы договора недропользования.

В результате изучения Кодекса Республики Армения «О недрах» автор пришёл к выводу, что в рамках действующего национального правового регулирования термин «договор недропользования» используется как собирательное понятие для всех договоров, заключаемых с целью предоставления права недропользования, и не имеет самостоятельного юридического значения.

На основании исследования существенных условий договоров недропользования автор выделял общие существенные условия, характерные для всех видов таких договоров. Кроме того, были рассмотрены особенности систематизации существенных условий договоров недропользования в законодательстве, а также определение существенных условий, характерных для отдельных видов договоров недропользования. Далее автор анализировал правовое значение условий, составляющих содержание договоров недропользования, утвержденных приложениями к постановлению Правительства Республики Армения № 437-Н от 22 марта 2022 г.

В данной статье автор предлагает унифицировать правовые нормы, регулирующие договорные отношения в сфере недропользования, в рамках Кодекса РА о недрах путем включения отдельной главы, посвященной договорам, заключаемым в сфере недропользования, а также систематизировать существенные условия договоров недропользования на основе анализа, представленного в работе.

Բանալի բառեր - ընդերքօգտագործման իրավունք, ընդերքօգտագործման պայմանագիր, քաղաքացիական իրավական պայմանագիր, երկրաբանական ուսումնասիրության պայմանագիր, օգտակար հանածոյի արդյունահանման պայմանագիր, էական պայման, օրինակելի պայմանագիր:

Keywords: Subsoil use right, subsoil use contract, civil law contract, geological exploration contract, mineral extraction contract, essential term, model contract.

Ключевые слова: право недропользования, договор недропользования, гражданско-правовой договор,

договор на геологическое изучение, договор на добычу полезных ископаемых, существенное условие, типовый контракт.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. ՀՀ Սահմանադրություն: Ընդունվել է 06.12.2015: Ուժի մեջ է մտել 22.12.2015: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2015.12.21/Հատուկ թողարկում Հոդ. 1118:
2. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք: Ընդունվել է՝ 05.05.1998թ., Ուժի մեջ է մտել՝ 01.01.1999թ., ՀՀՊՏ 1998.08.10/17(50):
3. ՀՀ ընդերքի մասին օրենսգիրք: Ընդունվել է՝ 28.11.2011: Ուժի մեջ է մտել՝ 01.01.2012: ՀՀՊՏ 2011.12.21/69(872) Հոդ.1661:
4. ՀՀ կառավարության 2022 թվականի մարտի 22-ի «Ընդերքօգտագործման պայմանագրերի օրինակելի ձևերը հաստատելու մասին» N 437-Ն որոշումը: Ընդունվել է 22.03.2012թ.: Ուժի մեջ է մտել 20.04.2012թ.: ՀՀՊՏ 2012.04.19/20(894).1 Հոդ.463.3:
5. ՀՀ կառավարության 2023 թվականի մայիսի 11-ի «Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը եւ դրանից բխող գործողությունների պլանը (մինչև 2035 թվականը) հաստատելու մասին» N 730-Լ որոշումը, (11.05.2023) (12.05.2023):
6. ՀՀ կառավարության 2023 թվականի մայիսի 11-ի «Հանքարդյունաբերության ոլորտի զարգացման ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների պլանը (մինչև 2035 թվականը) հաստատելու մասին» N 730-Լ որոշումը, (11.05.2023) (12.05.2023):
7. «Ընդերքն օգտակար հանածոների շահագործման նպատակով ուսումնասիրության և արդյունահանման համար տրամադրելու (կոնցեսիայի) մասին» ՀՀ օրենքը: Ընդունվել է 05.11.2002 թ.: Ուժի մեջ է մտել 01.04.2003: Ուժը կորցրել է 01.01.2012: Սկզբնաղբյուրը ՀՀՊՏ 2002.11.29/52(227) Հոդ. 1216:
8. Բարսեղյան Ս. Կ., Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք, առաջին մաս (չորրորդ հրատարակչություն), Երևանի պետ. համալսարան, Երևան, Տիգրան Մեծ հրատ., 2014, 560 էջ:
9. Թևանյան Ս. Վ., Կոնցեսիայի պայմանագրի իրավական կարգավորումը, Մենագրություն, Երևան, ԵՊՀ հրատ., 2016, 180 էջ:
10. Իսկոյան Ա. Բ., Գեղամյան Օ. Մ., Գրիգորյան Հ. Ս., Հայաստանի Հանրապետության էկոլոգիական իրավունք. Ընդհանուր մաս, Երևան, «Հայրապետ» հրատ., 415 էջ:
11. Համաշխարհային բանկ, Հանքարդյունաբերության ոլորտի կայունության ռազմավարական գնահատում. Հայաստան, Եր.: Փրինթինֆո, 2016, 166 էջ, https://www.eiti.am/file_manager/Useful%20materials/StrategicArm.pdf (մուտք՝ 24.12.2025թ.):
12. ՀՀ Արդյունահանող ճյուղերի թափանցիկության նախաձեռնություն, ԱՃԹՆ զեկույց (2016-2017 թթ.), 363 էջ, <https://eiti.org/sites/default/files/attachments/> (մուտք՝ 10.12.2024 թ.):
13. Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողով (նախկինում՝ Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության պետական հանձնաժողով), «Հանքարդյունաբերության ոլորտում իրականացված ուսումնասիրության արդյունքները», 81 էջ, <https://competition.am/hy/> (մուտք՝ 12.12.2025 թ.):
14. Code of the Republic of Kazakhstan of December 27, 2017 No. 125-VI ZRK «About Subsoil and Subsurface Use» (as amended on 21.05.2024), <https://online.zakon.kz/Document/> (մուտք՝ 06.03.2025 թ.):
15. Flèche E. R., The Mining Review 9th ed., (2020), Law Business Research Ltd; ISBN: 978-1-83862-481-1, 304 էջ:
16. ICLG, The International Comparative Guide to: Mining Law 2018, 5th edition, Published by Global Legal Group, 245 էջ, https://www.acc.com/sites/default/files/resources/vl/membersonly/Article/1470790_1.pdf (մուտք՝ 18.05.2025թ.):
17. International Senior Lawyers Project, Open Oil, Revenue Watch Institute-Natural Resource Governance

Institute, and Vale Columbia Center on Sustainable International Investment, Mining Contracts: How to Read and Understand Them (2013). Columbia Center on Sustainable Investment Books. 7, 222 էջ, https://scholarship.law.columbia.edu/sustainable_investment_books/7 (մուտք՝ 11.02.2025թ.):

18. Kienzler D., Toledano P., Thomashausen S., Szoke-Burke S., Natural Resource Contracts as a Tool for Managing the Mining Sector, (2015), 69 էջ, https://scholarship.law.columbia.edu/sustainable_investment_staffpubs/21 (մուտք՝ 10.01.2025 թ.):

19. Савостьянов А.Г., Правовое регулирование предпринимательской деятельности в сфере недропользования, Москва 2011, 12.00.03., гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право, 237 էջ:

20. Приказ Минприроды России от 29.09.2009 N 315 (ред. от 31.05.2016) https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_96376/ (մուտք՝ 06.03.2025 թ.):

Մարկոսյան Մ. - ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի ասպիրանտ, ՀՀ գլխավոր դատախազություն, ՀՀ գլխավոր դատախազի խորհրդական, էլիասցե՝ mane.markosyan@ysu.am:

Ներկայացվել է խմբագրություն 06.06.2025 թ., տրվել է գրախոսության 06.06.2025 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի պրոֆեսոր, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Ավետիսյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 01.10.2025 թ.: